

N:o 169.

Af Herr **A. Hedin**: *Angående examen och betyg i gymnastik och vapenföring vid maturitetspröfningen.*

»Vid alla offentliga uppfostringsanstalter måste hädanefter Militaire-Elementerne läras; äfvensom Militaire-Academien genom hushållning och riktig inrättning i möjligaste måtto utvidgas. På detta sätt kan armén ej sakna öfver- och underbefäl».

(Ur Öfversten Friherre B. von Platens till Konstitutions-Utskottets protokoll den 15 Maj 1809 aflemnade förslag till »Konstitutionspunkter» rörande en »allmän nationalarmering.»)

Frågan om ungdomens militära uppfostran, om krigsundervisning i skolorna är lika gammal med det statsskick, som grundlades af 1809 års män. Väl föll det förslag till en allmän nationalarmering, som von Platen ville införlifva med sjelfva Regeringsformen, men den tanke, som den store fosterlandsvännen uttryckt i de ofvan anförda orden, trädde snart fram igen. När Rikets Ständer, i skrifvelse till Kongl. Maj:t den 3 Juli 1812, anmälde vissa önskningsmål angående bevaringsinrättningen, anhöllo de, »enär denna allmänna bevaring i en framtid skall kraftigt verka på nationallynnets förädling», att »vid våra allmänna uppfostringsverk sådana anstalter måtte vidtagas, att öfning och skicklighet till denna nya allmänna medborgerliga bestämmelse redan der måtte kunna grundläggas».

Dessa ord äro anmärkningsvärda. De visa, att Rikets Ständer på denna tid, vid minnet af fäderneslandets olyckor och under intrycket af den återvunna fria författningens lifgifvande ande, ej stodo så långt ifrån den tanke, som å 1823 års riksdag uttalades af J. J. Rutberg, när han yttrade att den »krigiska bildningen utgör fulländningen af en medborgares uppfostran.»

Från den nya synpunkt, hvartill folkmeningen sålunda förts fram af den friskare vind, som börjat blåsa vid regementsförändringen, rycktes den emellertid snart tillbaka. I tänkesättet, ej mindre Riksdagens än den stora allmänhetens, inträdde en reaktion, underhjelpt af flere omständigheter, bland hvilka den, som det tycktes och troddes, efter Napoleons fall bebyggade allmänna freden väl ej var den minst betydande. Likasom Kongl. Maj:t glömde sin i statsverkspropositionen den 1 Mars 1815 yttrade åsigt, att »beväringssinrättningen bör efterhand bringas till den fullständighet, som en så väsentlig del af försvarsverket förtjenar», så glömde ock Rikets Ständer sitt uttalande från 1812, att de af beväringssinrättningen förutsågo »en nyttig verkan för framtiden på den svenska nationalkarakteren», och att därför denna inrättning borde förberedas och grundläggas redan i skolorna. För årtionden undansköts den 1812 uttalade tanken. Uppfostringskomitén, i sitt betänkande af den 8 April 1817 med förslag till ny skolordning, yttrar sig om militäröfningarnas förberedelse — gymnastiken — i följande, temligen likgiltiga ordalag:

»Då tillgång ännu saknas på lärare i gymnastik, och man derjemte icke är fullt ense om sättet att vid läroverken införa de dit hörande öfningar, har man i skollagen icke för dem kunnat föreslå några fullständiga föreskrifter.»

Så långt fördes dock ej den 1812 uttalade tanken bort af motiga vindar, att den, såsom man stundom hör antagas, ända inemot vår tid vardt förgäten: mer än en gång träder den fram under förra hälften af vårt århundrade, och det i mera bestämd form än 1812. Å 1823 års riksdag väckte Gustaf Montgomerie en med mitt ämne nära befryndad motion (ridderskapets och adelns protokoll, andra bandet, sidan 168), att vid hvartdera universitetet skulle anställas en militärprofessor, på det att den särskilda militära uppfostran måtte komma att gå i bredd med den allmänna, hvarigenom alla ståndssintressen skulle sammansmälta till ett gemensamt och odeladt mål. Motionären höll före, att Karlberg åstadkomme en skrämmässig uppfostran. Han motsades af Mich. Hohenhausen, som sökte afvinna ämnet »en ljusare sida», men likväl medgaf, att undervisningen

vid nämnda läroanstalt borde »inskränkas till de tvenne högre klasserna.» Här — det må i förbigående anmärkas — är tillfälle att mäta tidsafståndet mellan en ny tankes första framträdande och dess förverkligande, mellan sådd och skörd å samhällslifvets mark. — Å samma riksdag motionerade P. Cronhjelm om en militärlärares anställning vid Upsala universitet, såsom ett år förut hade skett vid universitetet i Lund. Detta förslag afböjdes på den grund, att Kongl. Maj:t, om så funnes nödigt, nog sjelfmant vidtog den ifrågasatta åtgärden. Emellertid stannade 1823 års Riksdag ej, i dessa angelägenheter, blott vid förslag och diskussioner utan positiva resultat. Dess skrivelser N:is 124 och 212 äro väl värda att dragas fram ur glömskans damgömmor.

I den förra anhålla Rikets Ständer — som säga sig hafva inhemtat, att vid några af statens läroverk gymnastik öfvas, men att »flere sakna både lärare och inrättningar för utöfningen af denna konst» — att Kongl. Maj:t ville infordra vederbörandes såväl yttranden, »om och hvilka medel till anställande af gymnastiska öfningar kunna vid läroverken förefinnas», som förslag, huru dessa medel borde användas, samt att Kongl. Maj:t täcktes till verkställighet befordra förslagen, om de funnes lämpliga. I den senare skrifvelsen (om militärundervisningsverket) begära Ständerna bland annat utredning rörande lämpligheten af militärlärares anställning vid universitetet, »som i sin idé och sitt namn innebär åliggandet att öppna alla bildningstillfällen». På tal om Karlbergsfrågan yttra sig Ständerna om vigten af en sådan gemensamhet i uppfostran, i grundläggande studier före öfvergången till det militära yrkesstudiet, som förebygger »ensidighet» och »för ett gemensamt högre syfte upphäver alla det yttre lifvets tillfälliga skilnader». Tankegången, ordalagen visa, huru man då fattade militärbildningen såsom — för alla — ett moment uti, såsom — för yrkesmännen — en specialisering, en utveckling af den allmänt medborgerliga. I våra dagars sträfvan för den allmänna värnplikten komma således rätt *gamla* sanningar till heders.

Vid nyssnämnda tidpunkt hade gymnastiken börjat få något rum vid elementarläroverken. Skolrevisionen, som i sitt betänkande af den 24 September 1824 lifligt förordar gymnastiska öfningar, upplyser på samma gång, att dessa öfningar dittills, »af brist på tillgångar och utrymme, blott vid ett och annat läroverk ännu kunnat införas, och det ändå ganska ofullkomligt samt under täta afbrott.» Det meddelas ock, att det i öfrigt väl betänkta stadgandet i Kongl. brefvet den 14 November 1822, som gjorde examen vid centralinstitutet till vilkor för kompetens till

gymnastiklärarebefattningar, verkat hämnande på bemödandena att införa gymnastik vid läroverken.

Af Kongl. Maj:ts berättelse till 1828 års Riksdag inhemtas, att det var Rikets Ständers nyssnämnda hemställan i skrifvelsen N:o 212 vid 1823 års riksmöte, som föranledde tillsättandet af den bekanta stora Undervisningskomitén, emedan Kongl. Maj:t ansåg den väckta frågan om militärundervisningen kunna bäst utredas derigenom, att undersökningen utsträcktes »i ett sammanhang till rikets undervisningsverk i allmänhet».

Å 1828 års riksdag väcktes frågan om allmän medborgerlig krigsbildning af tvenne motionärer å riddarhuset. G. Montgommierie yrkade, att den s. k. krigsakademien å Karlberg borde upphöra såsom *elementarläroanstalt* (men en verklig krigsakademi bildas genom förening af Karlberg och Marieberg), samt att två militärprofessorer måtte anställas vid hvartdera universitetet. Ekonomi-Utskottet (N:o 90) fann planen »i så måtto väl grundad, att krigsakademien framdeles kan såsom elementarskola upphöra och bildas till applikationsläroanstalt; men då, i sakens nuvarande skick, de ynglingar, som vilja ingå på den militära banan, sakna tillfälle att vid de allmänna elementarläroverken inhemta vissa, för inträde vid krigsakademien, såsom militär applikationsläroanstalt betraktad, erforderliga kunskaper», så afstyrktes motionen. — Långt mera vidtutseende var det memorial angående beväringssinrättnings utveckling, som C. H. Ankarsvärd den 1 Mars 1828 uppläste. Motionären utgick från det yrkandet, att »soldatbildningen förenas med den allmänna folkbildningen», så att bildningen till militärisk tjenstbarhet skulle ingå i folkundervisningen till och med sextonde året, derefter till och med tjugonde året främjas medelst söndagsexerciser, hvarefter från tjuguförsta året »den till krigstjenst aktiva beväringsskyldigheten» borde vidtaga och fortfara till och med det tjugufemte. För genomförandet af sin plan att förena militärisk uppfostran med den allmänna folkbildningen samt sålunda bereda en grundval åt de egentliga beväringsofningarna, yrkade motionären, att i regeln hvarje socken skulle ega en folkskola, hvilken minst tre dagar i veckan borde besökas af alla gossar från 12 till 16 år; att vid hvarje skola en korporal eller soldat skulle anställas såsom exercitiemästare, för att hvarje skoldag minst 2 timmar öfva ungdomen; att en »militärkatekes» borde ingå i skolkursen; att någon lämplig person i orten borde förordnas till inspektör för en eller flere skolor; vidare att åldersklasserna 16—20 år borde exerceras hvarje helgdag om sommaren af befäl från armén, samt flere socknars ungdom af nämnda ålder samlas

till öfningar i större trupp, hvarjemte målskjutningar borde införas såsom folklek och genom statspremier uppmuntras.

Ankarswärds memorial framkallade i bondeståndet storm och oväder, som väl dock mest föranleddes af vissa andra bestämmelser, än de redan anförda, t. ex. att den manliga befolkningen från 25 till 30 år skulle en gång årligen mönstras och vid behof kunna uppbådas för att användas ej blott till fästningsgarnisoner, utan ock som förstärkning åt den aktiva armén, hvarförutom den från 35 till 40 års ålder skulle vara pliktig att delta i provinsförsvaret. I nämnda stånd förutsade Anders Håkanson jordbrukets och andra näringars samt sedlighetens och religionens förfall, hvarjemte han påminste om hvad i forna tider bondedrängar skola hafva utträttat utan kännedom om exercisreglementet — och häri instämde »med högljudt bifall» de fleste af ståndet. Nils Strindlund skulle hafva ursäktat Friherre Ankarsvärd, om han kunnat tro, att denne handlat af oförstånd, men — sade talaren — »då jag nu måste öfvertyga mig, att han mot bättre vetande gjort det, kan jag aldrig förlåta honom, att han sökt åstadkomma ondt i stället för godt». En annan talare förutsåg, att »hela landet ginge förloradt», och en man från Vermland fann sig »befogad att tro», att motionen vore »riktad åt fäderneslandets undergång». Bland yttrandena å riddarhuset påpekar jag G. Montgommeries, att militärlärare borde anställas vid alla offentliga, högre och lägre skolor. Afstyrkt af sammansatta Stats- och Ekonomi-Utskottet, ledde motionen ej till något resultat. Anmärkningsvärdt är emellertid Utskottets yttrande, att bevaringsinrättningen, för att blifva hvad den borde vara, tarfvade »en större militärisk tjenstbarhet och, till vinnande deraf, en *längre fortsatt vapenöfning*».

Den stora undervisningskomitén, i sitt den 20 December 1828 afgifna betänkande, inlät sig ej i vidare mån på frågan om militärundervisning i de allmänna läroverken, än att den förordade gymnastiköfningar i skolorna. Hvad folkskolorna angår, yttrar den (sid. 16), att till den öfver minimum — d. ä. innanläsning och religionskunskap — utsträckta folkundervisning, som icke borde åläggas menigheterna, men väl uppmuntras, skulle höra gymnastik, der sådan kunde ordnas, och undervisning i simmande. Och om elementarläroverken säger komitén (sid. 66), att, på det undervisningen i gymnastik må från gymnasier spridas till skolorna och de mindre läroverken inom stiftet, det vore önskvärdt att vid hvarje gymnasium måtte anställas en vid centralinstitutet i Stockholm bildad lärare i gymnastik, med rättighet att sjelf bilda lärare och gifva

dem laggiltigt vitsord om den till gymnastiska läraresysslor erforderliga skicklighet.

Också Skolrevisionen 1832 förordade gymnastik vid gymnasier och andra elementarläroverk. Det förtjenar kanske anmärkas, att Revisionen, som angående *läroämnena* förklarade sig anse studiet af dem ej kunna blifva »rätt fruktbringande, om de ej i studentexamen *ovilkorligen fordras* af alla», från studentexamen uttryckligen ville utesluta pröfning i gymnastik och andra *öfningsämnen* — en ännu i skollagstiftningen bestående själfmotsägelse, som denna motion just har till syfte att påpeka.

Ett par år senare, å 1834 års riksdag, bragte G. Montgomerie åter sin militärbildningsplan under Riksdagens pröfning. Han föreslog, att militärprofessorer måtte anställas vid universiteten, en militärlektor vid hvarje gymnasium samt en, i svenska krigshistorien hemmastadd, exercitiemästare vid hvarje trivial- och apologistskola, hvaremot den elementära militäruppfostran vid Karlberg skulle upphöra. Ekonomi-Utskottet, åberopande samma Utskotts yttrande i samma ämne vid föregående riksdag, afstyrkte väl motionen, men instämde dock i undervisningskomiténs åsigt, att de tre lägre klasserna vid krigsakademien kunde indragas. En reservation af grefve Horn, med hvilken flere ledamöter förenade sig, visar att Montgomeries yrkande var något mer än blott *en* ropandes röst i öknen.

Medan sålunda framsynte män ifrade för militärbildningens första grundens införlifvande med undervisningen i de allmänna läroverken, gick det emellertid mycket långsamt att få blott gymnastikundervisningen vid den ordnad. I Kongl. Maj:ts förut nämnda riksdagsberättelse år 1828 förmäles, att Kongl. Maj:t »i förekommande särskilda frågor», så vidt lokala förhållanden och befintliga tillgångar det medgifvit, förordnat om gymnastiska öfningar vid skolorna. Femton år senare uppgifver 1843 års skolrevision, att »från ett och annat gymnasium anmälts, att, ehuru både gymnastikinrättningar finnas och anslag till gymnastiklärare blifvit beviljadt, brist på kompetente sökande försports».

Det är väl, under sådana förhållanden, förklarligt nog, att en å 1844 års riksdag väckt motion om militäröfningar i skolorna ej rönt bättre öde än dess föregångare. Ekonomi-Utskottet vid nämnda riksdag (N:o 107) afstyrkte ett af Herr C. G. Gustafsson väckt förslag att vid alla undervisningsverk och *folkskolor*, i städerna och på landet, undervisning måtte meddelas icke allenast uti gymnastik och fäktning, utan ock uti dermed sammanhang egande dagliga vapenöfningar, samt att för detta ändamål exercitiemästare vid alla sådana skolor borde anställas och af staten lönas.

Närmare halfannat årtionde efter sistnämnda tidpunkt yttrade den komité, som 1858 förordnades att utarbета förslag till ordnande af den gymnastiska undervisningen, i sitt den 14 Oktober 1859 afgifna utlåtande, att, »ehuru Rikets Ständer vid sistförflutne riksdag anvisat löner för gymnastiklärare vid samtliga elementarläroverken, saknar omkring hälften af dessa läroverk likväl både gymnastiklokal och lärare».

Riksdagen hade året förut genom skrifvelsen af den 20 Februari 1858 (N:o 222, sid. 34) anvisat nödiga medel för ordnande af gymnastikundervisningen, hvarå Rikets Ständer ansågo »synnerlig vigt böra läggas», så vid de lägre som vid de högre elementarläroverken.

Nyssnämnda komité föreslog:

vid de lägre elementarläroverken och motsvarande klasser af de högre: pedagogisk gymnastik med och utan redskap samt, för de äldre lärjungarne, enklare infanterirörelser, gevärsexercis och bajonettfäktning med trägevär;

vid de högre elementarläroverken: pedagogisk gymnastik med och utan redskap, infanterirörelser, gevärsexercis och bajonettfäktning med vanliga gevär, värjföring, sabelföring och — för de äldsta klasserna — målskjutning;

vid seminarierna: pedagogisk gymnastik med och utan redskap, infanterirörelser, gevärsexercis och bajonettfäktning;

vid folkskolorna: pedagogisk gymnastik, marschöfningar och enklare infanterirörelser samt, för de äldre gossarne, gevärsexercis och de första grunderna af bajonettfäktning med trägevär.

Kort derefter uttalade sig omsider Rikets Ständer å 1859—60 års riksdag (skrifvelsen N:o 145), i samband med antagandet af den nya beväringslagen, för militäröfningar i skolorna. Å nämnda riksdag förekommo — jemte flera motioner dels om beväringsexercisens inskränkande till ett års öfningar, dels om dess upphörande — äfven förslag om undervisning i vapenkonst i de allmänna skolorna (jfr Sammansatta Stats-, Lag- och Ekonomi-Utskottets Utlåtande N:o 7, sid. 14). Resultatet häraf blef, att Rikets Ständer i nyss åberopade skrifvelse angående beväringsförfattningen förklarade sig »hafva trots tillfället vara inne att bereda laglighet åt en grundsats, hvars tillämpning af allmänna meningen ansetts ännu säkrare än beväringssinrättningen leda till ett verkligan nationelt försvar, nemligen ungdomens tidiga öfvande i militäriska sysselsättningar; och, ehuru lång tid torde åtgå, innan häraf äro att vinna sådana resultat, som kunna verka till lindring i beväringsskyldigheten, hafva Rikets Ständer likväl funnit sjelfva principen

desto hellre förtjena uppmärksamhet, som öfningar i marscher, gymnastik och vapenkonst i sig sjelfva ega en i fysiskt hänseende för det uppväxande släktet högst välgörande inflytelse, hvilket erfarenheten redan ådagalagt vid de skolor, der sådana öfningar blifvit införda. Det är äfven af sådan anledning, som Rikets Ständer ansett sig böra uti det stadgande i förslaget till beväringlagen, hvilket handlar om användandet af de ifrågavarande afgifterna för vapenöfningsfrihet, inrymma föreskrift om den genom dessa medel uppkommande beväringfondens användning till beväringssinrättnings ytterligare utbildande.»

Detta Rikets Ständers yttrande, i förening med så väl den 1861 förordnade, först 1865 upplösta landtförsvarskomiténs utlåtande (jfr. den afdelning af komiténs betänkande, som handlar om »den allmänna medborgerliga krigsbildningen»), som ock förslag från den till utarbetande af nytt reglemente för Gymnastiska centralinstitutet förordnade komité, föranledde det Kongl. cirkuläret af den 9 Januari 1863 angående undervisningen i gymnastik och militäröfningar vid elementarläroverken, folkskolelärareseminarierna och folkskolorna, sedermera fullständigadt genom cirkuläret af den 19 Juni 1866.* Hvilka hinder till en början mötte gymnastik- och militäröfningar vid folkskolorna, och huru man bemödade sig att dem afhjälpa, derom hänvisar jag till statsverkspropositionen 1865, bilagan N:o 7, sid. 47. Sålunda var då omsider den aldrig helt och hållet bortkomna ledtråden från 1812 åter upptagen. Efter nära femtio års förlopp hade den *femtonde* Riksdagen under det nya statsskicket gjort till sin den tanke, som uttalats redan af den *tredje* i ordningen. Den historik, jag meddelat, utvisar väl en långsam växtlighet för nya idéer, men ock att marken var för dem gynsammare inom Riksdagen än inom Regeringen, ty den senare har ej äran af något initiativ.

Det olyckliga förslag till landtförsvarets organisation, som framlades för och förkastades af sista ständsriksdagen, utgick från synpunkter, så fjerran skilda från den allmänt medborgerliga krigsbildningens tanke, att det i denna öfversigt endast nämnes af den negativa anledningen, att det stod i så öppen strid med ett sträfvande, som under ett halft århundrade arbetat i sinnena, nemligen den allmänna värnpligtens idé. Chefen för Landtförvarsdepartementet nämnde visserligen i sitt anförande till statsrådsprotokollet (bilagan N:o 3 a till statsverkspropositionen af den 27

* För innehållet af dessa cirkulär och flere i det följande åberopade föreskrifter anser jag ej nödigt att i denna historik redogöra, då de äro lätt tillgängliga dels i Svensk författningssamling, dels i särskilda skolförfattningssamlingar.

Oktober 1865, sid. 30) Landtförsvarskomiténs förslag rörande den »allmänna medborgerliga krigsbildningen», men »bestämmelserna för undervisningen i gymnastik, dess tillämpning och sammanbinding med militäröfningar vid undervisningsverk» lemnade han för öfrigt å sido, emedan dessa frågor »tillhöra annat departements föredragning.»

Redan å första riksdagen efter representationsreformen träder ånyo frågan om ungdomens militära uppfostran fram i förgrunden. Riksdagen, i sin skrifvelse den 13 Maj 1867 om landtförsvarets organisation, yttrade bland annat:

»att sådana åtgärder böra vidtagas, hvarigenom icke blott undervisning i gymnastik och militäröfningar varder, så vidt möjligt, i skolorna meddelad, utan äfven att, efter skoltidens slut och till dess beväringens åldern inträder, den manliga ungdomen må, på det sätt och på de tider Kongl. Maj:t, med hänsyn till lokala förhållanden kan finna skäligt bestämma, samlas inom mindre områden, för att af dertill förordnade instruktörer i dessa öfningar ytterligare utbildas.»

Det förslag till landtförsvarets organisation, som den 31 December 1868 af chefen för Landtförsvarsdepartementet inför Kongl. Maj:t föredrogs (bilagan till Kongl. Maj:ts proposition N:o 11 år 1869), uppstälde väl, såsom oundgängligt vilkor för beväringsofningarnes inskränkning till sammanlagdt 60 dagar, »att ungdomens militära uppfostran genom militär- och gymnastiköfningar i skolorna redan under en tidigare ålder blifvit påbegynd och grundlagd, samt att förberedande öfningar i hemorten under de beväringens åldern närmast föregående år egt rum» (sid. 231), men planen för denna »militära uppfostran» och dessa »förberedande öfningar» var mera till sina grunder antydd, än i detalj fullt formulerad (jfr sidd. 6 och 116—118). Kongl. Maj:t lät för öfrigt frågan härom »anstå», meddelade den till Riksdagens kännedom, men inrymde den icke i sitt förslag (propositionen N:o 11, sid. 17.)

Om resultatet af Kongl. propositionen behöfver jag ej erinra. Fruktlösa blefvo emellertid ej denna Riksdags förhandlingar för ungdomens »krigsbildning», tack vare den numera hädangångne, oförgätlige fosterlandsvän, hvilkens motion (N:o 4 i Andra Kammaren) föranledde Riksdagens beslut att dels till Kongl. Maj:ts förfogande ställa ett extra anslag å 20,000 kronor »för utsträckning af krigsbildningen i rikets offentliga skolor och undervisningsverk», dels anhålla om förslag till följande riksdag om de anslagsbelopp, som för samma ändamål kunde anses framgent erforderliga. Samma år sändes en regementsofficer till Schweiz i ändamål att in-

hemta kännedom om, huru krigsundervisningen ordnats i detta lands undervisningsverk.

Härefter följde det Kongl. cirkuläret af den 23 Mars 1870 angående militäröfningarne vid elementarläroverken och seminarierna (direktionen för gymnastiska centralinstitutet, hvilkens yttrande infordrats, hade äfven yttrat sig angående folkskolorna och de tekniska skolorna). I statsverkspropositionen samma år äskade Kongl. Maj:t nyssnämnda belopp (afsedt äfven för de tekniska elementarskolorna samt för inspektion öfver de gymnastiska och militäröfningarna), hvilket ock af Riksdagen beviljades (deraf på extra stat 4000 för inspektionen).

I det förslag till landtförsvarets ordnande, som framlades för 1871 års Riksdag, hade krigsministern frångått tanken på »förberedande öfningar» i hemorten före värnpligtsåldern, »i anseende till de med anordnandet af sådana förberedande öfningar förknippade praktiska svårigheter». Hvad militäröfningarna i skolorna angår, må ihågkommas, att förslaget upphofsman å dem lade en viss vikt med hänsyn särskildt till reservbefälsinstitutionen.

En motionär vid samma riksdag (Andra Kammaren, N:o 22) vidhöll emellertid tanken på »förberedande öfningar» i ett förslag af följande lydelse:

»att krigsvetenskap för subalternbefälsgrad inrymmas bland obligatoriska undervisningsämnen vid statens allmänna läroverk, hvarefter alla tjänstesökande skola förete godkännande vitsord i sådan vetenskap;

att inom hvarje kommun inrättas krigsskola för rekryt- och underbefälselever, der lämplig sådan undervisning meddelas åt alla ynglingar om 16—20 år af kommunens skollärare, klockare och presterskap samt ortens kompanichef, en timme näst före gudstjensten och en timme näst efter dess slut, de trenne första söndagarne i hvardera af April—September månader;

att dessa elever, jente undervisningen och på samma dagar, äfven öfvas i exercis, manöver och målskjutning med af kronan erhållna gevär och ammunition, under ledning af kompanichefen, biträdd af nyssnämnde kommuntjenstemän: skjutningen, med 5 skott per man, före skoltimmen och gudstjensten, exercis och manöver 2 à 3 timmar på eftermiddagen;

att alla gossar om 11—15 år, äfven om de dessförinnan lemnat skolan, öfvas i manöver och exercis, med af skolstyrelsen anskaffade trägevär, 2 à 3 timmar hvarje onsdags- och lördagseftermiddag den tjenliga års-

tiden af skolans samvaro, under ledning af skollärare, klockare och presterskap.»

I en annan vid samma riksdag väckt motion (N:o 130 i Andra Kam-maren) föreslogs, dels att i *folk-* och elementarskolorna undervisning skulle meddelas i de enklaste grunderna för rörelser i slutet och spridd ordning jemte handgevärexercis, dels att »under åren mellan folkskolan och be-väringsåldern frivilliga öfningar i målskjutning» skulle ega rum, och att en viss under dessa öfningar uppnådd träffsäkerhet skulle lända till be-frielse från 14 dygn af första rekrytnötet.

Särskilda Utskottet ingick ej i någon verklig pröfning af förslagen rörande krigsundervisning i skolorna och förberedande öfningar, men *ansåg* sig, i och med förslaget till svar å Kongl. Maj:ts proposition, jemväl hafva yttrat sig om de enskilde motionärernas framställningar äfven i punkter, som saknade all motsvarighet i den Kongl. propositionen (jfr Utlåtandet N:o 1, sid. 47).

Å näst följande riksdag väcktes i Andra Kammaren tvenne motioner (N:is 21 och 171) dels om förberedande öfningar mellan konfirmations- och beväringsåldern, dels om införande af vapenöfningar i *alla* offentliga skolor. Väl tillstyrkte, hvad den förra frågan vidkommer, Kammarens Första Tillfälliga Utskott (Utlåtande N:o 11; jfr Lag-Utskottets Utlå-tande N:o 22) en skrifvelse med anhållan, att Kongl. Maj:t ville taga i öfvervägande, »i hvad mån öfningar i målskjutning inom kommunerna må kunna anordnas» och derom till Riksdagen aflåta förslag, och blef detta förslag af Kammaren utan diskussion bifallet (Prot. 1, sid. 362). Öfver-lemnadt till Första Kammaren, blef det af denna Kammares Första Till-fälliga Utskott (Utlåtande N:o 5) utvidgadt till en hemställan om skrif-velse till Kongl. Maj:t med begäran, att Kongl. Maj:t ville taga i öfver-vägande, »dels i hvad mån öfningar i målskjutning inom kommunerne må kunna anordnas, dels i hvad mån och på hvad sätt en obligatorisk under-visning i rekrytbildningens första grunder skulle kunna utsträckas till alla af staten eller kommunerna understödda undervisningsverk samt huruvida icke jemväl en högre grad af militärisk bildning för dylika läroverk ej beivstande ynglingar, ifrån det de fyllt 15 år till dess de inträda i be-väringsåldern, skulle kunna inom kommunerna meddelas». Första Kam-maren fann tyvärr för godt att låta hela frågan falla (Prot. 3, sid. 288 ff).

Hvad förberedande vapenöfningar före beväringsåldern angår, inne-höll 1875 års förslag till lag om allmänna värnpligten (§§ 42—43), att för de värnpligtige, som icke uppnått den för utskrifning stadgade ålder

och sålunda tillhöra någon af landstormens tre yngsta årsklasser, »frivilliga målskjutningsöfningar» skulle anordnas inom landtvärnskompaniernas områden, således för ynglingar om 18—20 år (jfr §§ 1 och 4 mom. e). Mot denna »frivillighetsprincip» uttalade sig en motionär i Andra Kammaren, hvilken framlade ett förslag (motion N:o 165) om »lagtvingen förberedande rekrytbildning för gosse- och ungdomsåren», i hvilket man återfinner grunddragen af samme motionärs vid 1871 års riksdag väckta motion i samma ämne. Särskilda Utskottet ansåg sig ej kunna förorda »någon vidare utsträckning» af de militäriska öfningarna i skolorna, men föreslog en anhållan hos Kongl. Maj:t, att årlig inspektion af dessa öfningar i elementarläroverk och folkskollärareseminarier måtte verkställas af dertill kommenderade regementsofficerare, och aflät Riksdagen i enlighet med detta förslag skrifvelse (N:o 66) till Kongl. Maj:t.

Det 1877 af Kongl. Maj:t framlagda förslag angående allmänna värnpligten innehöll enahanda bestämmelse om »frivilliga målskjutningsöfningar» för landstormens yngsta årsklasser som den förutnämnda i 1875 års förslag. Ett af motionär i Andra Kammaren (N:o 114) år 1877 framställt förslag om anhållan, det Kongl. Maj:t ville framlägga förslag till ordnande särskildt af militärundervisningen i *folkskolorna*, afstyrktes af vederbörande Utskott på den grund att, om militärundervisningen i folkskolorna ej är nöjaktig, anledningen dertill »ej kan vara att söka i gällande lagstiftning»; motionen ledde ej till någon åtgärd. — Det af flere motionärer i Andra Kammaren 1878 väckta förslag om landförsvarets ombildning, liksom det af Kongl. Maj:t 1880 framlagda om allmänna värnpligten, hafva ingen direkt betydelse för frågorna om krigsundervisning i skolorna och om förberedande öfningar före beväringåldern.

Den härmed afslutade historiska återblicken på en ej oviktig detalj af den stora frågan om försvarets ordnande lemnar en bild af det vanliga förloppet af nya idéers förverkligande i samfundslifvet. Först uttalas en allmän grundsats, hvilken såsom sådan lätt nog vinner anhängare. När man så går till ett försök att tillämpa den, då komma för långt drifna anspråk i strid med bestående förhållanden. Mot ena partens entusiasm och benägenhet att förbise verkliga svårigheter resa sig, å andra sidan, de betänksammes betänkligheter och de obotfärdiges förhinder.

Efter hand gifver man efter å ömse sidor och enar sig om smärre åtgärder. Visserligen hafva de stora, vidtutseende planernas förfäktare ej fått på långt när allt hvad de önskat, men å andra sidan hafva ock de, som från början gåfvo ut alla svårigheter för ingenting mindre än rena omöjligheter, dragit sig tillbaka från det absoluta till det mer eller mindre suspensiva vetots ståndpunkt. Och en vacker dag finnas, nästan utan att man märkt huru det gått till, de hvar för sig så små stegen framåt hopsummerade utgöra ett ganska betydande resultat.

Så mycket synes mig kunna sägas om de åtgärder för krigsundervisningen i skolorna, som hittills egt rum. Resultatet förekommer inig vara rätt betydande, ej i den mening, att det i och för sig redan nu skulle vara af nämnvärd vigt för landets försvarskraft, utan såsom ett bevis, att man, utan någon farhåga att hämma skolans verksamhet för hennes öfriga uppgifter, kan förtröstansfullt gå vidare och derigenom nå ett resultat af ännu större, direkt praktisk vigt.

Hvad den egentliga folkskolan vidkommer, torde de välbekanta hinder, som hittills åberopats mot allehanda förslag, att der skulle undangöras en större del af rekrytbildningen, ännu länge komma att ega full giltighet. Men det vill synas, som skulle man med fog på den *högre folkskolan* och på den s. k. *fortsättningsskolan* kunna ställa andra anspråk. De högre folkskolornas lärjungesiffra, i medeltal, under åren 1875—1879 är 335. Ehuru fortsättningsskolorna äro en helt ny inrättning (Kongl. Kung. 11 Sept. 1877), har år 1880 statsunderstöd meddelats åt ej mindre än 399 sådana skolor, hvilkas lärjungar väl få antagas hafva uppgått till ej få tusental. Visserligen är minimum af fortsättningsskolornas undervisningstid ganska kort, men dels torde äfven inom dess gränser något kunna göras för militära öfningar, dels torde en förlängning deraf vara att motse. När den förutnämnda motionen år 1877 angående militäröfningar i folkskolorna behandlades i Andra Kammaren, yttrade (Prot. II, N:o 21, s. 37) Kammarrens i alla folkundervisningsangelägenheter mest sakkunnige och förfarne ledamot: »Hade man fortsättningsskolor, som vidtoge, när barnen lemnade folkskolan vid 14 eller 15 års ålder, och om der under ledning af militärbefäl meddelades militärundervisning, och kunde öfningarna fortsättas äfven efter barnens konfirmation, då skulle man kunna uträtta något i detta hänseende; men icke må man tro, att under närvarande förhållanden man skall kunna i afseende å militärundervisningen åstadkomma något med 10, 11 à 12, möjligen 13 års barn, så utrustade dessutom som de komma till skolan.»

Jag skall här blott påpeka, att detta märkliga yttrande från kompetent håll innebär en fruktbar anvisning, som en ej aflägsen framtid torde komma att äfven göra fruktbarande.

Också blott i förbigående påpekar jag, att af de tekniska skolorna något mer än hittills bör kunna uträttas för ungdomens militäriska uppfostran.

Mitt egentliga syftemål är nemligen nu endast att framhålla önskvärdheten af ett tillägg till de redan gällande bestämmelserna om vapenöfningar i de »allmänna läroverkens» öfre klasser. Deras lärjungars vapenöfningar kunna uppenbarligen lemna ett resultat af vida större, direkt praktisk betydelse, än de flere år yngre gossarnes i förutnämnda skolor. Och då antalet af dem, som efter godkänd mogenhetsexamen lemnat allmänna läroverket, i medeltal under femårsperioden 1876—1880 varit icke mindre än 591, d. ä. öfver åtta gånger flere än de år 1880 från krigsskolan utexaminerade elevernas antal (71), så torde äfven från den synpunkten frågan om deras militärbildning förtjena ökad uppmärksamhet.

Emellertid äro militäröfningarna i de allmänna läroverken ännu blott ett »på nåder» insläppt ämne, som der utan tvifvel ofta får »maka åt sig» på grund af åtskilliga omständigheter. Vigtigast bland dessa omständigheter är den, att för afgangsexamen, för detta första stora steg ut i lifvet, dessa öfningar icke ega någon i minsta mån bestämmande vikt. Det är obestriddigt, att ett sådant förhållande skadligt återverkar på undervisningen, återverkar både på lärjungens intresse för och på vederbörandes omvårdnad om dessa öfningar. Begäre man ej, att färdigheten att sköta geväret skall i ynglingens ögon blifva lika vigtig, som de främmande glosor, han behöfver för sina skrifprof, när för det eftersträfvade målets vinnande den förre är alldeles likgiltig, men de senare salighetens vilkor.

Man må ej invända, att färdigheten i öfriga »öfningsämnen», lika väl som vapenfärdigheten borde pröfvas och genom betyg uppskattas i afgangsexamen. Det är alls icke nödigt, att alla ynglingar lära sig att sjunga eller rita, men soldatbildningens element eger man fordra att hvarje vapenför svensk yngling inhemtar i bredd med öfriga elementarkunskaper.

Nekom för öfrigt ej den yngling, som har ringa glädje och heder af sin vandring på latinska grammatikans törnbeströdda stig, rättigheten att till motvigt mot ett med knapp nöd vunnet »godkänd» för sina bemödanden å latinets »själgymnastik» kunna uppvisa ett »berömlig» för sin duglighet i gymnastik och vapenöfning. Den rättigheten kan komma att åt honom före-

teckna en framgångsrik lefnadsbana, medan eljest den dåliga latinkunskapen skulle utgöra ett omen för en mer eller mindre förfelad.

Då en väsentlig reform af de allmänna läroverken, i hufvudsaklig öfverensstämmelse med Andra Kammarens förlidet år fattade beslut, nu är inom riksdagen föreslagen, har jag ansett rätta tidpunkten vara inne att verkställa min längesedan fattade afsigt att söka bringa under Riksdagens afgörande den frågan, huruvida ej pröfning i gymnastik och vapenföring bör få ett rum i maturitetsexamen.

Jag tillåter mig därför att hemställa,

att Andra Kammaren för sin del besluter, att Riksdagen i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhåller, att Kongl. Maj:t täcktes taga i öfvervägande, om ej pröfning i gymnastik och vapenföring bör ingå i afgangsexamen vid rikets högre allmänna läroverk och vitsord öfver lärjungarnes färdighet i nämnda öfningsämne meddelas i afgangsexamensbetyget.

Stockholm den 9 Mars 1881.

A. HEDIN.
